

Анна Струк,

кандидат педагогічних наук,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Anna Struk,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)
anna.struk@pnu.edu.ua

УДК 371

ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ТА НАРОДОЗНАВЧА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ

LINGUODIDACTIC AND ETHNOLOGIC COMPONENT OF TRAINING FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS IN MOUNTAINOUS SCHOOL

У статті висвітлюється підготовка вчителя початкових класів до роботи в умовах гірської школи: лінгводидактична та народознавча складова. Автор розглядає зміст етнопедагогіки, народознавства який міститься в народній педагогіці і є основою виховання і навчання. У результаті навчання студенти повинні оволодіти практичними навичками роботи з основними джерелами краєзнавчих знань; навчитися фіксувати результати краєзнавчих спостережень у формі, придатній для їх наступного використання в навчально-виховному процесі як засобів навчання; бути адаптованими до професійної діяльності в умовах гірського регіону.

Від того, як педагоги зможуть вплинути на розвиток почуттів дитини, розкрити дітям світ навколишнього життя, розвинути їх фантазію, залежить виховання майбутніх громадян. Важливими компонентами в системі педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів є народні звичаї, традиції, обряди. Студенти на практичних заняттях мають можливість проводити міні-дослідження, з'ясувати, здійснювати аналіз певних термінів, понять, укладати міні-словнички народознавчої лексики для учнів молодшого шкільного віку. Також студентам необхідно вивчити та уточнити зміст таких понять як народознавство, народна педагогіка; оволодіти словами народознавчого змісту, що позначають назви предметів побуту, національного одягу, їжі, слова-символи українського народу та слова національно-мовленнєвого етикету.

Готовність до ефективної професійної діяльності в етнокультурному навчально-виховному просторі карпатського регіону є важливою передумовою професійної педагогічної освіти, що потребує організації цілеспрямованої підготовки студентів до педагогічної підтримки і формування суб'єктивної позиції носія етнокультури, розвитку потреби взаємодії з ним у педагогічному просторі етносу.

Ключові слова: лінгводидактична підготовка, народознавча лексика, майбутній вчитель початкової школи, мовна особистість, молодші школярі.

In the article, training of primary school teachers to work in a mountain school, namely linguodidactic and ethnologic component, is highlighted. The author examines the content of ethnopedagogy, ethnology contained in folk pedagogy and is the foundation of education and training. As a result of study, students must master practical skills of the main sources of local history knowledge; learn to record the results of observations of local history in a form suitable for their subsequent use in the educational process as learning tools; be adapted to the profession in terms of the mountainous region.

Education of future citizens depends on how educators can influence the development of the child's feelings, reveal the world of the life around to children and develop their imagination. The people's customs, traditions and ceremonies are important components of the system of primary school teachers training. In the workshops, students have an opportunity to conduct mini-researches, to find out and analyse certain terms, concepts, to arrange mini-dictionaries of ethnologic vocabulary for students of primary school age. Also, students should study and clarify the content of concepts such as ethnology, folk pedagogy; master the words with ethnologic content, indicating the names of objects, traditional dress, food, words-symbols of Ukrainian people and national speech etiquette words.

Readiness for effective professional activity in ethno-cultural educational space of the Carpathian region is an important prerequisite for professional teacher education, which requires focused training of students to educational support and formation of the subjective position of ethnic culture media, development of the necessity of interaction with him in the pedagogical space of ethnos.

Keywords: linguodidactic training, ethnology language, future teacher, linguistic identity, younger students.

В статье освещается подготовка учителя начальных классов к работе в условиях горной школы: лингводидактична и народоведческая составляющая. Автор рассматривает содержание этнопедагогике, народоведения который содержится в народной педагогике и является основой воспитания и обучения. В результате обучения студенты должны овладеть практическими навыками работы с основными источниками краеведческих знаний; научиться фиксировать результаты

краеведческих наблюдений в форме, пригодной для их последующего использования в учебно-воспитательном процессе как средства обучения; быть адаптированными к профессиональной деятельности в условиях горного региона.

От того, как педагоги смогут повлиять на развитие чувств ребенка, раскрыть детям мир окружающей жизни, развить их фантазию, зависит воспитание будущих граждан. Важными компонентами в системе педагогической подготовки будущих учителей начальных классов являются народные обычаи, традиции, обряды. Студенты на практических занятиях имеют возможность проводить мини-исследования, выяснять, осуществлять анализ определенных терминов, понятий, укладывать мини-словари народоведческой лексики для учеников младшего школьного возраста. Также студентам необходимо изучить и уточнить содержание таких понятий как народоведение, народная педагогика; овладеть словами народоведческого содержания, обозначающие названия предметов быта, национальной одежды, пищи, слова-символы украинского народа и слова национально-речевого этикета.

Готовность к эффективной профессиональной деятельности в этнокультурном учебно-воспитательном пространстве карпатского региона является важной предпосылкой профессионального педагогического образования, что требует организации целенаправленной подготовки студентов к педагогической поддержке и формирования субъективной позиции носителя этнокультуры, развития потребности взаимодействия с ним в педагогическом пространстве этноса.

Ключевые слова: лингводидактическая подготовка, народоведческая лексика, будущий учитель начальной школы, языковая личность, младшие школьники.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна освітня ситуація в Україні характеризується інноваційними процесами регіоналізації вищої педагогічної освіти, підвищенням вимог до педагога – носія як загальнолюдських цінностей, так і виховних традицій регіону. Важливим є усвідомлення вчителем співвідношення ролі та значення національних та культурно-історичних факторів навчання й виховання. Конкретизація змісту та процесу педагогічної освіти на засадах урахування місцевих особливостей соціального розвитку, необхідність адаптації фахівців до професійної діяльності в умовах гірського регіону потребують спеціальних досліджень, спрямованих на вивчення проблеми залучення майбутніх учителів до педагогічної культури карпатського регіону. Одним із шляхів її вирішення є використання лінгводидактичної та народознавчої складової професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів в умовах гірської школи. Отже, питання збагачення змісту вищої педагогічної освіти надбаннями педагогічного народознавства є надзвичайно актуальним.

У цілому аналіз історико-педагогічної літератури з лінгводидактики, народознавства та краєзнавства дозволяє зробити висновок, що суттєвість і специфіка краєзнавчої роботи в історії і практиці навчально-виховної роботи з учнями початкових класів надзвичайно багатогранна. Краєзнавство як галузь педагогічного знання ґрунтується на знанні вчителем культури та побуту свого народу, знань про рідний край, а також вмінні донести дітям свої знання, що потребує великого таланту і мистецтва. Краєзнавство базується на історичному, педагогічному, психологічному та географічному аспектах, на здобутках педагогічної науки та методичному досвіді.

Українська етнопедагогіка ґрунтується на високих засадах народної моралі, народних думках і зроблених самим життям висновків. Вона містить усю мудрість народу, яка стала основою системи навчання та виховання української школи, передавалася із покоління до покоління, не втрачаючи своєї ваги та актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Інтерес до народної педагогіки та етнопедагогіки в наш час зростає, особливо серед лінгвістів і лінгводидактів, про це свідчать праці В. Кононенка, Г. Онкович, М. Пентелюк, Т. Симоненко, Н. Бабиц, О. Семенов та ін. Відбувається взаємопроникнення етнопедагогіки та лінгводидактики. За словами М. Пентилюк, лінгводидактика може успішно розвиватися лише в тісному зв'язку з етнопедагогікою.

Формування мети статті. Метою статті є розкриття змісту лінгводидактичної та народознавчої підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах гірської школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Етнолінгводидактична підготовка студентів вимагає системного підходу. Від ознайомлення з основами етнолінгвістики до здобуття необхідних етнолінгводидактичних навичок і вмінь – такий шлях має пройти студент – майбутній педагог, аби стати в рівень із вимогами комплексного забезпечення викладання української мови на ґрунті етнології. Забезпечення етнолінгводидактичної обізнаності можливе лише на принципах загальної етнопедагогічної освіти. Отож кожний студент має бути достатньо підготовлений до ведення навчально-виховної роботи з урахуванням народного досвіду, народних традицій, родинної педагогіки та практично використовувати цей досвід у процесі викладання мови на етнолінгвістичних принципах.

Студенти мають глибоко усвідомити, що рідна мова є основним засобом відображення дійсності в її національному виявленні, вироблення системи понять і суджень, на ґрунті яких формується національно орієнтована мовна картина світу. В процесі оволодіння мовними категоріями розвивається національна самосвідомість молодшої людини. Оскільки в основі етнолінгводидактичного підходу лежить урахування взаємодії національної мови і культури, впливу етнологічних, етнопсихологічних чинників на функціонування й розвиток мови, зростає увага до вивчення національно специфічного у мові, традиціях, звичаях українців, відбувається формування мовної особистості.

Відомо, що існують різні підходи до визначення самого поняття «мовна особистість». Перший підхід розглядає мовну особистість лише з позицій мовної компетенції, інший розглядає з позицій суспільно-історичних, філософських, етнопсихологічних. Таке бачення відкриває можливості виділяти в базовому понятті мовної особистості аспекти, що безпосередньо орієнтовані на природну національну мову й обставини формування національної мовної особистості.

Краєзнавча освіта як один із шляхів створення культуротворчого середовища у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ відкриває студенту навколишній світ з усією багатогранністю складних взаємовідносин природи, суспільства й особистості, задовольняє потреби у самопізнанні, самореалізації, сприяє формуванню особистісних

якостей, ціннісних орієнтацій тощо. Краєзнавча підготовка майбутнього вчителя впливає на становлення вчителя як особистості, його соціалізацію і професійну діяльність. Це обумовлює необхідність включення студентів з перших днів навчання до системи стосунків, що постійно вдосконалюються, розширюються і не тільки розкривають специфіку педагогічної праці, але й поглиблюють історико-педагогічні, краєзнавчі знання, уміння і навички.

Проблемі навчання та виховання майбутніх учителів засобами краєзнавства приділено увагу в працях В. Обозного, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, В. Струманського та ін. Питання використання краєзнавства в професійній роботі вчителів з учнями початкової школи розкрито в сучасних дослідженнях В. Матіяш, Т. Міщенко, О. Пірожкової. Визначення терміну «педагогічне краєзнавство» зустрічається в роботах дослідників: А. Аптікієва, С. Кривога, Л. Смирнової. Проте відсутні спеціальні дослідження підготовки майбутніх учителів початкової школи до краєзнавчої роботи з учнями.

Адаптація майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах гірського регіону на основі врахування особливостей рідного міста чи села спрямовується на вивчення і дослідження питань прилучення майбутніх учителів до історико-педагогічної культури карпатського краю.

Краєзнавство сприяє оволодінню конкретними знаннями про специфічні особливості розвитку регіону; засвоєння краєзнавчих знань сприяє формуванню в учнів діалектичного мислення. Краєзнавство – це шлях безпосереднього чуттєво-раціонального пізнання конкретних об'єктів довкілля, ефективний засіб патріотичного, трудового, фізичного виховання, розвитку громадської активності та професійної орієнтації.

На думку Л. Маєвської, концептуальними основами підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності в етнокультурному виховному просторі є: 1) відповідність підготовки спеціаліста у ВШ сучасним вимогам, що відображені у міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах і наукових дослідженнях; 2) цілісність змісту професійної педагогічної підготовки завдяки органічній єдності структурних компонентів моделі підготовки; 3) спрямованість технологій на розвиток креативного мислення майбутнього вчителя, його фахової мобільності та інших значущих умінь, необхідних для професійної діяльності в етнокультурному виховному просторі; 4) формування дослідницької культури фахівця як основи переходу від репродуктивного відтворення отриманих знань у типових ситуаціях до проблемно-пошукового способу знаходження необхідної наукової інформації і активного використання її у нестандартних ситуаціях; 5) взаємообумовленість процесу формування продуктивного етнокультурного досвіду молодших школярів з якістю професійної підготовки майбутнього вчителя у цьому напрямку[2].

Як стверджує І. Шумілова, у процесі навчання студентів педагогічне краєзнавство виконує такі функції: виховну, освітню, розвивальну, організаційну, мотиваційну, практично-орієнтовану, теоретико-методологічну. Адже, саме вивчення основ історико-педагогічного краєзнавства сприяє вихованню таких якостей як громадянськість, патріотизм, любов до рідного краю; формується творчий підхід до вивчення і використання місцевого історико-педагогічного досвіду, а також індивідуальний стиль діяльності, спрямованість на професію вчителя, повага до педагогічної діяльності, розвиваються комунікативні уміння (слухати, вести діалог, бесіду, ставити питання, встановлювати особисті контакти тощо), педагогічний такт (на прикладі знайомства з діяльністю кращих учителів краю). Гнучке використання засобів, методів, прийомів, що сприяють активному мисленню студентів, постійному творчому пошуку, оновленню ідей, призводить до більш глибокого та продуктивного засвоєння ролі і місця краєзнавчої роботи вчителя в організації навчально-виховного процесу, адже саме в краєзнавстві закладено потужні потенційні можливості підготовки майбутнього вчителя до означеної сфери діяльності. Вчена вважає, що саме залучення студентів до активної педагогічно-краєзнавчої діяльності сприяє впровадженню активних форм і методів у навчально-виховний процес. Серед них науковець особливого значення надає моделюванню проблемних ситуацій, різноманітним дискусіям, діловим іграм, завданням творчого та навчально-дослідного характеру, проведенню засідань круглих столів, конференцій, педагогічних читань, виставок, захисту науково-дослідних робіт тощо. Організація такої роботи сприяє удосконаленню знань, умінь і навичок студентів з краєзнавчої роботи[13].

О. Семенов, до складових національно-мовної особистості вчителя рідної мови відносить: мовні здібності, мовне чуття естетичної цінності рідного слова, мовний смак, мовна стійкість, національний спосіб мислення, національна свідомість і самосвідомість, національний характер, національно-культурна мотивація [6, с.49].

Досліджуючи специфіку народознавчої роботи за характером пізнавальної діяльності, умовно можна виділити три рівні. Перший рівень передбачає отримання студентами теоретичних відомостей від педагога, з навчальних посібників та через засоби масової інформації. Другий рівень забезпечує самостійне набуття знань, що створює умови для більш активної пізнавальної роботи студентів. Джерелами таких знань можуть виступати науково-популярна й наукова література, публікації у періодичних виданнях, матеріали музеїв, ресурси Інтернету. Третій рівень – опанування народознавчими відомостями у ході поглибленого дослідницького пошуку, що становить науковий інтерес. В цьому випадку студенти фактично виступають у ролі молодих науковців-дослідників. Як правило, це члени гуртків та студентських наукових товариств. У реальному процесі підготовки майбутніх учителів означені рівні народознавчої діяльності органічно пов'язані між собою і складають єдиний пізнавальний простір студентів.

Відомий дослідник інноваційних освітніх процесів М. Кларин, вважає, що педагогічне народознавство може виконувати культурологічну, теоретико-методологічну та практично-орієнтовану функції. Культурологічна функція відображає можливість впливу педагогічного народознавства на підвищення рівня загальної та професійної культури майбутніх учителів. Вивчення основ педагогічного народознавства сприяє вихованню у студентів патріотизму та громадянськості, що ґрунтуються на повазі та любові до рідного краю, почуття гордості за свою «малу батьківщину» та її досягнення. У процесі залучення майбутніх учителів до педагогічної культури регіону розвиваються здібності до національно-культурної ідентифікації, до акумулювання педагогічних цінностей; формується творчий підхід до вивчення та використання місцевого педагогічного досвіду,

спрямованість на професію вчителя, ціннісне відношення до педагогічної дійсності та діяльності. На основі співвідношення власного рівня культури з рівнем педагогічної культури регіону виробляється індивідуальний стиль професійної діяльності, розвиваються комунікативні вміння, педагогічний такт, підвищується культура теоретико-педагогічного мислення.

Теоретико-методологічна функція характеризує здатність педагогічно-краєзнавчої інформації впливати на формування знань студентів, на збагачення педагогічної теорії, на зміцнення зв'язку навчання з реальною педагогічною практикою, на розвиток інтересу до комплексу педагогічних дисциплін.

Практично-орієнтована функція відображає можливість використання краєзнавства з метою адаптації студентів до практичної професійної діяльності в умовах регіону. Знання з педагогічного краєзнавства посилюють методичну підготовку майбутніх учителів інноваціями з творчого досвіду кращих педагогів рідного краю.

Зважаючи на історичний досвід і сучасні дослідження, основною метою краєзнавчої роботи вчителя початкових класів загальноосвітньої школи необхідно вважати, на нашу думку, оволодіння краєзнавчими знаннями учнів, усвідомлення ними їх духовної значущості. Розглядаючи краєзнавство як чинник цілісного педагогічного процесу, в дослідженні ми розрізняємо краєзнавчу діяльність педагогів і краєзнавчу діяльність учнів. Зміст краєзнавчої діяльності майбутніх педагогів передбачає: оволодіння краєзнавчими знаннями з літературних й інших джерел інформації шляхом безпосереднього вивчення карпатського регіону; використання краєзнавчих знань у навчально-виховній роботі; організацію краєзнавчої роботи з учнями в позаурочний час.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, зміст краєзнавчої роботи учнів початкових класів полягає в оволодінні різноманітними знаннями про рідний край у процесі навчання, виховання та самоосвіти в умовах активної краєзнавчої діяльності науково-пошуковою змісту. Процес професійного становлення педагога є важливим етапом у формуванні педагогічної майстерності та фахового становлення педагога, а його діяльність у загальноосвітній школі гірського регіону має бути спрямована на успішне навчання, розвиток і виховання школяра. Подальшого вивчення потребують проблеми розвитку професійної компетентності вчителя.

1. Лозко Г. Українське народознавство / Галина Лозко. – Х. : ДИВ, 2005. – 472 с.
2. Маєвська Л. Модель підготовки майбутнього учителя до етнокультурного виховання молодших школярів / Л.М.Маєвська // Режим доступу: zu.edu.ua.
3. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред.. Пентиліук М.І. – К.: Ленвіт, 2000. – 264с.
4. Онкович Г.В. Українознавство і лінгводидактика: Навч.посібник. – К.: Логос, 1997. – 108с.
5. Пасемко І. Українознавство – вагомий чинник духовності українського народу / І.Пасемко // Дивослово. – 2001. – № 2. – С. 59–61.
6. Семенов О. Етнолінгводидактична культура педагога: шляхи її формування в умовах вищої школи / О.Семенов // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. - №9. – С.47-52.
7. Семенов О.М. Етнолінгводидактична культура вчителя-словесника: Навч.посіб. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – 153с.
8. Стельмахович М.Г. Застосування ідей української етнопедagogіки в роботі вчителя початкових класів // Початкова школа. - 1994. - №12. – С.4-7.
9. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка /М.Г. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996. – 288 с.
10. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. –К.: Рад.шк., 1985. – 312с.
11. Тимошкова А. Роль народознавчого змісту у підготовці майбутнього вчителя початкових класів / А. С. Тимошкова // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. – Вип. 18. – С. 56–60.
12. Українське народознавство: навч. посіб. / [за ред. С.Павлюка]. – К.: Знання, 2004. – 570 с.
13. Шумілова І. Використання педагогічного краєзнавства в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи / І.Ф. Шумілова// Режим доступу:<http://vuzlib.com>.
14. Яковенко О. Використання досвіду народознавства в сучасній освіті / О. А. Яковенко // Вісник Житомирського державного університету. – 2010. – Вип. 52. – С. 130–133.

Reference

1. Lozko H. Ukrayins'ke narodoznavstvo / Halyna Lozko. – Kh. : DYV, 2005. – 472 s.
2. Mayevs'ka L. Model' pidhotovky maybutn'oho uchytelya do etnokul'turnoho vykhovannya molodshykh shkolyariv / L.M.Mayevs'ka // Rezhym dostupu: zu.edu.ua.
3. Metodyka navchannya ridnoyi movy v serednikh navchal'nykh zakladakh / Za red.. Pentylyuk M.I. – K.: Lenvit, 2000. – 264s.
4. Onkovych H.V. Ukrayinoznavstvo i lnhvodydaktyka: Navch.posibnyk. – K.: Lohos, 1997. – 108s.
5. Pasemko I. Ukrayinoznavstvo – vahomyy chynnyk dukhovnosti ukrayins'koho narodu / I.Pasemko // Dyvoslovo. – 2001. – # 2. – S. 59–61.
6. Semenov O. Etnolinhvodydaktychna kul'tura pedahoha: shlyakhy yiyi formuvannya v umovakh vyshchoyi shkoly / O.Semenov // Ukrayins'ka literatura v zahal'noosvitniy shkoli. – 2006. - #9. – S.47-52.
7. Semenov O.M. Etnolinhvodydaktychna kul'tura vchytelya-slovesnyka: Navch.posib. – Hlukhiv: RVV HDPU, 2005. – 153s.
8. Stel'makhovych M.H. Zastosuvannya idey ukrayins'koyi etnopedahohiky v roboti vchytelya pochatkovykh klasiv // Pochatkova shkola. - 1994. - # 12. – S.4-7.
9. Stel'makhovych M.H. Ukrayins'ka rodynna pedahohika /M.H. Stel'makhovych. – K. : ISDO, 1996. – 288 s.
10. Stel'makhovych M.H. Narodna pedahohika. –K.: Rad.shk., 1985. – 312s.
11. Tymoshkova A. Rol' narodoznavchoho zmistu u pidhotovtsi maybutn'oho vchytelya pochatkovykh klasiv / A. S. Tymoshkova // Visnyk Hlukhivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. – Vyp. 18. – S. 56–60.
12. Ukrayins'ke narodoznavstvo: navch. posib. / [za red. S.Pavlyuka]. – K.: Znannya, 2004. – 570 s.
13. Shumilova I. Vykorystannya pedahohichnoho krayeznavstva v protsesi pidhotovky maybutn'oho vchytelya pochatkovoyi shkoly / I.F. Shumilova// Rezhym dostupu:<http://vuzlib.com>.
14. Yakovenko O. Vykorystannya dosvidu narodoznavstva v suchasniy osviti / O. A. Yakovenko // Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu. – 2010. – Vyp. 52. – S. 130–133.